RATIONALES FOR EXCLUDING ILLEGALLY OBTAINED EVIDENCE IN THE CASE LAW OF THE CtEDO

RAȚIONAMENTELE PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR OBȚINUTE ILEGAL ÎN JURISPRUDENȚĂ CtEDO

CZU: 343.14:341.646.5 **DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.10725478**

LEONTIEVA Svetlana,
ORCID: 0009-0005-2481-533X,
Universitatea de Stat din Moldova,
E-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

Probele au fost întotdeauna în centrul justiției penale. Într-un proces penal sarcina primordială a acuzării este de a acumula suficiente probe, pentru a stabili, dacă a fost o infracțiune comisă, să identifice autorul faptei infracționale și să demonstreze vinovăția persoanei dincolo de orice dubiu rezonabil.

Totuși, multe sisteme juridice au adoptat reguli, care impun excluderea probelor obținute cu încălcarea normelor procedurale. Însă, stabilirea faptului în ce măsură ar trebui excluse probele relevante, care au fost obținute în mod necorespunzător sau ilegal, deseori condiționează ciocnirea a două principii contradictorii. Pe de o parte, există necesitatea aplicării eficiente legii penale și obligația instanțelor penale de stabilirea adevărului și justa soluționare a cauzei. Pe pe de altă parte, respectarea drepturilor acuzatului este obligatorie ori procedee ilegale, aduc atingere respectului demnității umane, integrității fizice și psihice; totodată, se aduce atingere și demnității justitiței, întrucât folosirea violențelor, a promisiunilor false, a provocărilor, nu poate contribui la prestigiul celor care lucrează în justitie [5].

Întrebarea cheie rămâne cum să găsească echilibrul dintre valorile concurente. Răspunsul la această întrebare, este condiționat inevitabil de rațiunea sau justificarea normativă în materia excluderii probelor.

Justificările normative pentru excluderea probelor obținute ilegal, constituie obiect de analiză în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Cunoașterea acestora este importantă, deoarece indiferent de soluție adoptată într-o cauză concretă, ele au influiență asupta aplicării regulilor excluderii la nivel național, aliniind practica națională la standardele europene. Respectiv, scopul acestei cercetări constituie analiza jurisprudenței CtEDO în materia excluderii probelor în vederea oferirii soluțiilor organelor de drept și instanțelor naționale. Referindu-ne la metodologia cercetării, evidențiem că un rol semnificativ în cercetarea efectuată, l-au avut metode logică și analitică, utilizarea cărora permite acordarea cercetării a unui aspect aplicativ.

Analizând hotărârile pronunțate de CtEDO, am stabilit că în unele contexte, bazarea sentinței de condamnare pe probele obținute ilegal, constituie încălcarea automată a dreptului la un proces echitabil. Rațiunile CtEDO cu privire la modul în care au fost obținute probe și la

fiabilitatea acestora, pot să difere de aprecierile instanțelor naționale, dar nu lasă discreție pentru a găsi remediu: probele urmează a fi excluse.

CtEDO a constatat, că probele incriminatorii, atât sub formă de declarații, cât și probele materiale, obținute prin intermediul torturii, niciodată nu trebuie să fie puse la baza procesului stabilirii nevinovăției sau vinovăției unei persoane, indiferent de valoarea probantă a dovezilor obținute [8]. Această regulă se aplică nu numai probelor obţinute de la persoana acuzată, dar şi probelor obţinute de la terții ca urmare a aplicării torturii, inclusiv torturării de către persoane private [6, 7]. În asemenea situații, Curtea statuiază că fundamentarea concluziilor pe astfel de dovezi, va genera automat inechitabilitatea procedurilor penale.

Totodată, în cazul în care, modul în care au fost accumulate probele, pune la îndoială fiabilitatea acestora, CtEDO impune excluderea probelor [4]. În cauza Lisica vs Croatia, CtEDO a constatat, că a existat suspiciunea de ,,plantare" de probe de către poliție, a fost încălcat dreptul la proces echitabil, deoarece instanțele naționale s-au bazat pe probele respective la adoptarea deciziilor. CtEDO a considerat, că posibilitatea, că probele au fost puse de poliție nu a putut fi eliminată, deoarece percheziţiile fusese efectuate în lipsa mandatului și în absența reclamantului, avocatului sau oricare alți martori [10].

Un alt raționament statutat în jurisprudența CtEDO, este că interesul public în combatere chiar și crimei organizate, nu poate justifica utilizarea probelor obținute prin provocare [1, 13]. În cauza Taraneks vs Latvia CtEDO a constatat, că condamnarea în baza probelor acumulate constituie încălcarea dreptului la un proces echitabil, deoarece instanțele naționale nu au examinat suficient alegațiile reclamantului privind provocare [12,13].

Totuși, cu excepția situațiilor descrise mai sus, din jurisprudența CtEDO, este dificil să formulăm concluzii precise despre impactul întemeierii sentinței de condamnare pe probele ilegal administrate. Jurisprudență se diferă de la caz la caz și acordă o latitudine semnificativă instanțelor naționale de a aprecia necesitatea excluderii probei. CtEDO aplică o gamă neexhaustivă de criterii, în baza cărora evaluiază dacă punerea probelor obținute ilegal la baza sentinței a făcut ca procedurile penale să fie inechitabile în ansamblu (testul „justului echilibru"). Aceste criterii includ:

- aprecierea cadrului juridic național care reglementează procedură prejudiciară și admisibilitatea probelor, în cazul în care aceste au fost respectate – unde a fost aplicată excluderea, este puțin probabil ca procedurile în ansamblu voi fi considerate inechitabile [3];
- aprecierea posibilității reclamantului de a contesta autenticitatea probelor și să se opună utilizării acesteia;
- calitatea probelor și circumstanțele în care acestea au fost obținute, dacă se pune la îndoială fiabilitatea acestora, ținând cont gradul și natura oricărei constrângeri;
- în cazul în care probele au fost obținute în mod ilegal, ilegalitatea în cauză rezultă dintr-o încălcare a unui alt articol al Convenției și natura încălcării constatate;
- în cazul depunerii unei declarații, natura declarației și dacă aceasta a fost retrasă sau modificată promt;
- utilizarea probelor ilegal obținute și în special, dacă probele au constituit o parte integrantă sau semnificativă al probatoriului pe care s-a bazat instanța pentru pronunțarea sentinței de condamnare și puterea celorlalte probe în cauză;
- ponderea interesului public în investigarea și pedepsirea infracțiunii.

În circumstanțele în care probele au fost obținute în urma încălcării dreptului la interpretare, este mai mult probabil ca CtEDO să constate, că procedurile penale au fost inechitabile. În cauza Baytar vs Turkey [2], care implică depunere declarației incriminatoare în fața poliției de către o femeie care nu a fost asistată de un interpret, CtEDO a constatat, că neasigurarea cu interpret însemna că reclamanta nu era la curent cu acuzațiile împotriva ei și nu putea înțelege consecințele dreptului de a păstra tăcerea sau de a fi asistată de un avocat.

În practica CtEDO sunt frecvente cazurile, când Curtea constată încălcare a unui drept protejat de CEDO, dar după ce s-a luat în considerare „justul echilibru", Curtea ajunge la concluzie că procedurile în ansamblu nu au fost inechitabile. De exemplu, neobținerea unui mandat de percheziție va fi recunoscută ca o încălcare a dreptului la viață privată, dar fundamentarea sentinței de condamnare în baza probelor obținute în rezultatul acestei percheziții, nu va încalcă în mod obligatoriu dreptul la un proces echitabil [11].

Totodată, trebuie să remarcăm că interpretările oferite de Curtea, au fost criticată de judecătorii în opinii concordate expuse pe mai multe cauze, aceștia invocând că jurisprudența Curții cu privire la folosirea probelor obținute în mod nelegal în procesul penal nu este convingătoare, coerentă și clară și are nevoie de reinterpretare [11], ori se crează un dublu standard de protecție a drepturilor fundamentale. În cazul dat un exemplu relevant este opinia comună parțial concordată a judecătorilor Pinto de Albuquerque and Bošnjak în cauza Dragoş Ioan Rusu vs România, în care judecătorii relevă că nu pot accepta, că un proces poate fi «echitabil», în conformitate cu art. 6, în situație în care, vinovăția unei persoane pentru orice infracțiune se stabilește prin probe obținute cu încălcarea drepturilor omului garantate de Convenție.

Cu toate acestea, cunoașterea raționamentelor CtEDO este necesară pentru stabilirea unei abordări teoretice și practice coerente în domeniul excluderi probelor în procedura penală națională.

Rezumând studiu realizat, putem conchide că CtEDO a statutat că incidența sancțiunii excluderii probelor trebuie să aibă în vedere o serie de factori și nu orice încălcare a unei prevederi legale atrage în mod automat excluderea probei administrate nelegal, ci doar acelea care reprezintă o încălcare esențială și semnificativă și prin acesta se aduce atingere caracterului echitabil al procesului penal, vătămare care nu poate fi înlăturată altfel decât prin excluderea probei, ori dacă această vătămare ridică un dubiu serios cu privire la fiabilitatea probei. În același timp, reieșind din jurisprudență analizată, nu este necesară dispunerea excluderii automate a probelor, ci este necesar să realizeze în fiecare caz concret analiza încălcării, caracterul acesteia, atingerea caracterului echitabil al procesului în ansamblu.

Referințe*:*

1. Bannikova v. Russia, App. No. 18757/06, 4 November 2010, para. 34, disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«fulltext»:[«1.\tBannikova%20v.%20Russia»],»documentcollectionid2»:[«GRANDCHAMBER»,»CHAMBER»],»itemid»:[«001-101589»]}
2. Baytar v. Turkey, App. No. 45440/04, 14 October 2014, para. 54, disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-147468%22]}

3. Beuze v. Belgium, App. No. 71409/10, 9 November 2018, para. 150(g), disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-187802%22]}
4. Bykov v. Russia, App. No. 4378/02, 10 March 2009, para. 90, disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-91704%22]}
5. Chiș Ioan-Paul, Theodoru Grigore. *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 2-a, Bucureşti: Editura Hamangiu, pag. 385-386.
6. Ćwik v. Poland, App. No. 31454/10, 5 November 2020, disponibl: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-205536%22]}
7. El Haski v. Belgium, App. No. 649/08, 25 September 2012, para. 90, disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-113445%22]}
8. Gäfgen v. Germany, App. No. 22978/05, 1 June 2010, para. 167, disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-99015%22]}
9. Kobiashvili v. Georgia, App. No. 36416/06, 14 March 2019, paras. 65 and 72, disponibil:https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-191544%22]}
10. Lisica v. Croatia, App. No. 20100/06, 25 February 2010, para. 56 and 57, disponibil:https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-97213%22]}
11. Opinia concordată a judecătorilor Pinto de Albuquerque and Bošnjak in Dragoş Ioan Rusu v. Romania, App. no. 22767/08, 31 October 2017, para. 1.)
12. Taraneks v. Latvia, App. No. 3082/06, 2 December 2014, para. 69. See also ECtHR, disponibil:https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-148268%22]}
13. Vanyan v. Russia, App. No. 53203/99, 15 December 2005, paras. 46 and 47, disponibil:https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-71673%22]}